

A SZAKDOLGOZAT MINT SZERZŐI MŰ JOGI MEGÍTÉLÉSÉNEK PROBLEMATIKÁJA^{*}

1. Bevezetés

Ha meghalljuk azt a szót, hogy szakdolgozat,¹ gondolattérképét rengeteg kifejezéssel, érzéssel meg tudjuk tölteni. Aki felsőfokú tanulmányokba kezd, már az elején tudja, hogy a tanulmányai zárásaként egy tudományos dolgozatot kell majd írnia. Hétköznapi szóhasználatunkban szinte egyértelmű jelentést kap a szakdolgozat, hiszen ha pontos paraméterekkel nem is, de hozzátétőleges információval rendelkezünk a szó hallatán. Jelen tanulmány nem egy módszertani útmutató kíván lenni, habár felmerülnek ahhoz kapcsolódó gondolatok is, hiszen bizonyos szempontból ez is meghatározó része a szabályozási kérdésnek. A felsőoktatási könyvtárak egyik legnépszerűbb szolgáltatása a korábbi szakdolgozatok tanulmányozásának biztosítása. A könyvtárosok körében viszont a legtöbb bizonytalanságot ennek a szolgáltatásnak a nyújtása okozza. Ez a publikáció a szakdolgozat jogi szabályozását² veszi górcső alá, elsősorban szerzői jogi szempontokat vizsgálva.

A tanulmány elején a szakdolgozatra vonatkozó korai szabályozást mutatjuk be röviden. 1946 és 1964 között találtunk jogszabályi rendelkezéseket a felsőoktatási tanulmányokat lezáró dolgozatra vonatkozóan. Azért is nagyon érdekes ez a jogtörténeti kitekintés, mert több évtizede már sajnos nem rendezi a jogalkotó jogszabályi szinten a szakdolgozatok kérdését, pedig igény most is volna rá az egyetemi könyvtárak részéről, legalább keretszabály szintjén. A történeti bevezető után a szakdolgozatot meghatározó jellemző jegyeket gyűjtjük egybe, és ezek alapján általános fogalom meghatározást adunk a tudományos dolgozatra, amely kiindulópont lehet az egyes egyetemi sajátosságok meghatározásánál az egyedi szabályzatok megalkotása során. Ezt követően érkezünk meg a dolgozat központi kérdéséhez, amely a szakdolgozatok tárolásával foglalkozik. A jogalkotó is felismerte a szabályozás szükségességét 2022 végén, mert egyedül erre vonatkozóan született jogtétel az elmúlt évtizedek alatt,

^{*} A kézirat lezárásának ideje 2023. június 30. Jelen írás alapjául a szerzőnek a VI. Copy21 blogshop (2022. október 7.) keretében tartott Minek nevezzetek? A szakdolgozat mint szerzői mű című előadása szolgál. A továbbiakban a szakdolgozatot mint kifejezést gyűjtőnévként fogjuk következetesen használni.

¹ A cikkben röviden érinteni fogjuk (l. később) a tudományos dolgozat elnevezésének sokszínűségét is, hiszen nem mindenki szakdolgozatot ír, aki a felsőfokú tanulmányait lezárja.

² Pontosabban szabályozatlanságát. Éppen ez ihlette a téma vizsgálatát a szakdolgozatok szerzői műként való besorolásának, tárolásának, közzétételének évek óta megoldatlan kérdéseivel kapcsolatban. Egy-két tanulmány született már korábban, amelyekre hivatkozni is fogunk, azonban vagy jogász szemszögéből, vagy könyvtáros szemszögéből vizsgálták a kérdést, de mindig csak az egyik oldalról, pedig ez egy összetett dolog. A szakdolgozat témáját boncolgató korábbi írások vagy jogász, vagy könyvtáros tollából születtek. Jelen írás szerzője jogász-könyvtárosként közelít a szakdolgozat szabályozási problematikájához.

sajnos azonban ez sem oldotta meg az egyetemek problémáját a szakdolgozatok tárolására és szolgáltatására vonatkozóan. Azért is lenne pedig égető gyakorlati és dogmatikai szempontból is rendezni a problémát, mert időről időre sajtónyilvánosságot kapnak – elsősorban – közszereplők főként plágiumgyanús szakdolgozatai, amelyek a szabályozatlanság vagy a nem megfelelő szabályozás okán következmények nélkül maradnak. A legtöbb felsőoktatási könyvtár és könyvtáros a '70-es évek óta igyekszik egy óvatos szokásjogi gyakorlatot követni, amely azonban mára több szempontból meghaladott. Ezeket az okokat vesszük szemügyre, amikor néhány egyetemi könyvtár gyakorlatát bemutatjuk a szakdolgozatok tárolására és szolgáltatására vonatkozóan. Minden korábbi kérdésünkre az adhatja meg a választ, hogy szerzői jogi értelemben minek minősül a szakdolgozat mint szerzői mű. Ennek kapcsán szerzői jogászok véleményét ismertetjük és ütköztetjük. Zárásként pedig de lege ferenda javaslatokat vonultatunk fel a fenti kérdések lehetséges megoldásaként.

2. Jogtörténeti előzmények

Ebben a részben kiragadunk egy-egy – a szakdolgozatokra nézve – meghatározó szabályozást, illetve néhány professzori nézőpontot is ismertetünk a korai egyetemi jegyzőkönyvekből.

A téma jogtörténeti kutatása során arra a megállapításra jutottunk, hogy a fogalmát és a meghatározó jegyeit illetően lényegi változás nem történt az elmúlt közel nyolcvan évben. Persze azért találtunk rendhagyó példát is a „szakdolgozat” kifejezésre az általánosan elfogadott fogalom meghatározással szemben. Az egyik példa 1897-ből való.³ Ebben a tanulmányban a szakdolgozat tudományos dolgozatként van ugyan aposztrofálva, azonban a doktorátus feltételeként van megjelölve, vagyis akkoriban a mai disszertációt értették alatta. Az itt hivatkozott tudományos szakdolgozat egyik fontos követelménye, hogy nyomtatásban kell megjelennie, hiszen az viszi a tudományt előbbre, ha mindenki megismerheti és tudományos diskurzus alakulhat ki a dolgozatról, az abban felvetett kérdésekről.

A másik példa egy 1940-ben megjelent mű címében található.⁴ Ez a mű valójában egy szemelvénygyűjtemény, amely több kisebb dolgozatról áll, amelyeket a szerző alkotott egyes büntetőjogi kérdések tudományos vizsgálata során. A mű címében szereplő szakdolgozat szó szakosított dolgozato(ka)t jelent.

Az alábbiakban hozunk néhány példát a szakdolgozatok jogszabályi rendelkezéseire vonatkozóan.

A felsőoktatási tanulmányokhoz, pontosabban azok befejezéséhez szorosan kötődő értelmezés egyik legkorábbi szabályozása a Gyógypedagógia Tanárképző Főiskola szerveze-

³ *Békefi Remig: A katolikus papképzés Magyarországon II. Befejező közlemény. Magyar Pedagógia, 1897, p. 290.*

⁴ *Szemelvények dr. Finkey Ferenc nyug. koronaügyész, tisztt. egyetemi tanár kisebb szakdolgozataiból. 1890–1940. Budapest, 1940.*

ti, tanulmányi, vizsgálati és fegyelmi szabályzata tárgyában született 4467/1946. (VIII. 17.) VKM rendelet,⁵ amely mellékletének 24.§ (4) bekezdése az alábbiakat tartalmazza:

„A hallgató csak akkor bocsátható szakvizsgára, ha saját maga által készített, a gyógypedagógia tárgyköréből szabadon választott, legalább husz gépelt oldal terjedelmű tudományos szakdolgozatot mutatott be és ezt az illetékes szaktanár kedvezően elbírált. E dolgozat tárgyát és címét legkésőbbben a negyedik tanév elején kell a hallgatónak választania és az illető szaktanárral megbeszélnie. A szakdolgozatot a szakvizsga várható határnapját legalább két hónappal megelőzően kell az elbíró tanárhoz beadni.”

Az egyetemi bölcsészettudományi és természettudományi képzés újjászervezése tárgyában született 260/1949. (I. 12.) Korm. rendelet 7. § (2) bekezdése így rendelkezik a szakdolgozatról:

„A vizsgák szóbeli és írásbeli részből állnak. Ezenfelül a jelöltek képesítő vizsga előtt valamelyik szaktárgyuk egy részletéből tudományos szakdolgozatot is kötelesek írni, amelyben szaktárgyuk egyrészének önálló összefoglalására való képességüket bizonyítják. A szakdolgozat elfogadása a képesítő vizsgára bocsátás előfeltétele; a szakdolgozat érdemjegyét az oklevélben külön fel kell tüntetni.”

A bölcsészettudományi és természettudományi karok tanulmányi és vizsgarendjének szabályozása tárgyában hozott 600/1949. (I. 27.) VKM rendelet 13. §-a is rendelkezik a szakdolgozatokról.

„Minden jelölt köteles egyik szaktárgyának egy részletéből tudományos szakdolgozatot írni, amelyben szaktárgya egy részének önálló összefoglalásra való képességét bizonyítja. A szakdolgozat vázlatát és egy kidolgozott fejezetét a szakvizsgára bocsátás előtt kell a szaktanárnak bemutatni, míg a teljesen kidolgozott szakdolgozatot egyhónappal a képesítő vizsga előtt kell a szaktanárnak benyújtani. A szakdolgozat elfogadása a képesítő vizsgára való bocsátás előfeltétele. A szakdolgozat érdemjegyét az oklevélben külön jegeként kell feltüntetni.”

⁵ *Zsidi Vilmos*: Szakdolgozat – irat, kézirat? (Levéltári Szemle, 62. évf. 3. sz., 2012), valamint *Lőrincz Andrea*: Szakdolgozatok kezelése a Budapesti Gazdasági Főiskola könyvtáraiban (Tudományos és Műszaki Tájékoztató, 60. évf. 5. sz., 2013) című tanulmányában első, megjelent szabályként nem ezt a jogforrást jelölte meg, hanem az államvizsga és diplomatervezet rendszeresítéséről szóló 1032/1952. (IX. 27.) MT határozatot.

Egy évvel később, az általános iskolai tanári képesítő vizsga szabályainak megállapítása tárgyában hozott 1550-17-2/1950. (VI. 29.) VKM rendelet 3. §-a szintén szabályozza a szakdolgozatot:

„(1) A képesítő vizsgára jelentkező minden hallgató köteles ... az általa választott tárgykörből szakdolgozatot készíteni. (2) A szakdolgozat elkészítése a képesítő vizsgára való bocsátásnak nem előfeltétele, a jelölt részére tanári oklevelet azonban csak a szakdolgozat sikeres elkészítése után lehet kiadni.”

Ugyanezen rendelet 9. § (5) bekezdése alapján a képesítő vizsga eredményeinek megállapítása szempontjából a szakdolgozatot éppúgy kell figyelembe venni, mint a vizsgatárgyakat.

Az egyetemek és főiskolák általános tanulmányi, fegyelmi és vizsgaszabályzatának megállapítása tárgyában született 1400-65-11/1951. (II. 18.) VKM rendelet 8. § (14) bekezdése is rendelkezik a szakdolgozatról:

„Az a hallgató, aki a tanulmányi rendben előírt valamennyi kötelezettségének megfelel és államvizsgát tett (diplomatervét megvédte) jogosult arra, hogy részére az egyetem (főiskola) – a minősítés megjelölésével – oklevelet állítson ki.”

A 22. § (4) bekezdése értelmében az oklevél hátlapján fel kell tüntetni mindazon szigorlatok és államvizsgák eredményeit, amelyek alapján a hallgató oklevelét megszerezte, valamint a szakdolgozat (disszertáció) vagy diplomaterv minősítését. A rendelet 5. pontja meghatározza a diplomaterv fogalmát is. Eszerint a diplomaterv a műszaki egyetemeken és az Agrártudományi Egyetem Erdőmérnöki Karán egy műszaki tervnek vagy számítási, kísérleti feladatnak önálló elkészítéséből, illetőleg megoldásából áll.

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának (továbbiakban ELTE ÁJK) 1956–1957. évi üléseinek jegyzőkönyveiből⁶ kiderül, hogy az egyetemi professzorok számára kiemelten fontos volt, hogy minőségi javulást érjenek el a hallgatók által írt szakdolgozatok terén. Ennek egyik elengedhetetlen és alapvető követelménye az volt, hogy a hallgatóknak saját maguknak kell megírniuk a szakdolgozatukat, nem fordulhat elő, hogy régi, korábban már más által megírt dolgozatot adnak be. Emiatt a tanszékek lettek kijelölve a tárolás helyeként a régi szakdolgozatokat illetően is. Nizsalovszky Endre lesújtó véleményének⁷ adott hangot, miszerint nem várható el tudományos értékelés a legtöbb hallgató szakdolgozatáról. Móra Tibor egyetemi tanár tájékoztatta a kollégákat, hogy a műszaki

⁶ Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának ülései, 1956–1957: https://library.hungaricana.hu/hu/view/ELTE_AJTK_KARI_1956-57/?pg=6&layout=s&query=szakdolgozat.

⁷ https://library.hungaricana.hu/hu/view/ELTE_AJTK_KARI_1956-57/?pg=7&layout=s&query=szakdolgozat.

egyetemen diplomatervet készítenek a hallgatók, nem szakdolgozatot, és nagy hangsúlyt fektetnek rá, nagyon komolyan veszik mind az oktatók, mind a hallgatók. „A jogászokat is annyira fogják megbecsülni, amennyire ők megbecsülik saját magukat.”⁸ Felmerült a diszsertáció elnevezés használata a szakdolgozatokra, de azt visszautasították. A tanulmányokat lezáró tudományos dolgozat elnevezését illetően eltérőek voltak a professzori állásfoglalások, Világhy Miklós szerint például mellékes az elnevezés.

A felsőoktatási intézmények nyilvántartási rendszeréről szóló 134/1964. (M. K. 13.) MM utasítás 5. a) pontja a szakdolgozatot a következőképpen jeleníti meg: szakdolgozat (záródolgozat, diplomaterv, diplomadolgozat).

A fenti néhány szövegrészlet jól illusztrálja a szakdolgozat meghatározó szerepét a felsőfokú tanulmányok befejezése során. Nincs új a nap alatt, olvashattunk örökérvényű problémákról és megoldandó kérdésekről a szakdolgozatokhoz kapcsolódóan.

Az mindenesetre jól látszik, hogy 1946 és 1964 között rendeleti szinten szabályozták, hogy mit értenek szakdolgozat alatt, adott esetben milyen formai követelményeket értettek alatta. Ma ezeket a felsőoktatási intézmények egyénileg a saját tanulmányi és vizsgaszabályzatukban rendezik. A specialitások miatt ez teljesen érthető is, azonban a tanulmányi és vizsgaszabályzat nem jogi norma.

3. A szakdolgozat jellegzetességei, avagy mitől lesz egy írás szakdolgozat?

A magyar nyelv értelmező szótára⁹ szerint a szakdolgozat: főnév (iskolai)

„Az egyetemi bölcsészeti karok és a pedagógiai főiskolák hallgatóinak egyetemi tanulmányaik végén, valamely szaktárgyuk körébe tartozó tudományos kérdéstről, eredeti forrástanulmányok alapján írott dolgozata.”

Az értelmező szótár a diplomamunkát a következőképpen definiálja: főnév (iskolai, 1945 után)

„Szakképesítést tanúsító diploma (1) elnyerése végett az egyetemi, főiskolai tanulmányok végén készített nagyobb dolgozat.”

Végezetül a diplomatervre vonatkozóan ezt írja: főnév (iskolai, 1945 után)

„Az a tervezési munka, műszaki rajz, ill. ilyenek összessége, amelynek alapján a jelölt a mérnöki diplomát elnyeri.”

⁸ Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának ülései, 1956–1957 (HU ELTEL 7.a.55.) 1956. szeptember 22. p. 7: https://library.hungaricana.hu/hu/view/ELTE_AJTK_KARI_1956-57/?pg=8&layout=s&query=szakdolgozat.

⁹ A magyar nyelv értelmező szótára. I–VII. kötet. Budapest, MTA, 1962: <https://ertelmezo.oszk.hu/elolap.php>.

A nemzeti felsőoktatásról szóló 2011. évi CCIV. törvény (továbbiakban felsőoktatási törvény) nem adja meg a szakdolgozat fogalmát, a 50. § (4) bekezdés csupán annyit határoz meg, hogy a szakdolgozat (diplomamunka) a záróvizsga része.

Minden felsőoktatási intézmény a saját tanulmányi és vizsgaszabályzatában szabályozza a tanulmányok befejezéséhez kapcsolódó követelményeket a felsőoktatási törvény 43. § (2) a) pontja alapján, amelynek értelmében a hallgató kötelessége, hogy megtartsa a felsőoktatási intézmény szabályzataiban foglaltakat.

A szakdolgozatnak számos jellegzetessége van, amelyek megkülönböztetik más írásos munkáktól. Az alábbiakban az ELTE, a Corvinus, a DE, az NKE, az SZTE és a PTE szabályzataiból hozunk példákat egy-egy szakdolgozati sajátosságra.

A dolgozatok elnevezésére vonatkozóan megállapíthatjuk, hogy ahány tanulmányi és vizsgaszabályzat, annyi megnevezése létezik a szakdolgozatoknak. Készítettünk egy táblázatot, amely jól láttatja a névformákat.

Felsőoktatási intézmény neve	A dolgozatra vonatkozó gyűjtőnév	Mit értenek alatta? Mi tartozik ide?
Eötvös Loránd Tudományegyetem	záródolgozat	szakdolgozat, diplomamunka
Budapesti Corvinus Egyetem	szakdolgozat	szakdolgozat, diplomamunka
Debreceni Egyetem	diplomamunka	szakdolgozat, diplomadolgozat, diplomamunka
Nemzeti Közszeológálati Egyetem	szakdolgozat	szakdolgozat, diplomamunka
Szegedi Tudományegyetem	szakdolgozat (diplomadolgozat)	szakdolgozat, diplomamunka
Pécsi Tudományegyetem	szakdolgozat	szakdolgozat, diplomamunka, záródolgozat

A felsőoktatási törvény a szakdolgozat kifejezést használja gyűjtőnévként, és szakdolgozatot, valamint diplomamunkát ért alatta. Főszabály szerint diplomamunkát írnak a mesterszakokon és az osztatlan képzéseken, az alapszakon pedig szakdolgozatot. Természetesen az egyes tanulmányi és vizsgaszabályzatok ettől el is térhetnek, sőt, egyéb specialitásokat is tartalmazhatnak, főként a tanári szakokon, ahol például portfóliót is be kell adniuk a hallgatóknak. Ezekre viszont most nem térünk ki ebben az írásban.

A témaválasztásra, a terjedelemre, egyéb tartalmi és formai követelményekre vonatkozó tudnivalókat a felsőoktatási intézmény jellemzően a tanulmányi és vizsgaszabályzatban fekteti le.

A szakdolgozat egy adott szakterületre vonatkozó elméleti és/vagy gyakorlati kutatást kell, hogy bemutasson. A téma ismertetését általában 30-80 oldal terjedelemben várják el, de ez felsőoktatási intézményektől függően eltérhet. A dolgozatnak általában követnie kell az adott intézmény szabályzatában előre meghatározott struktúrát,¹⁰ és a megadott formai elvárásoknak is eleget kell tennie. A mesterképzéseken és az osztatlan képzéseken jellemzően magasabb karakter- és/vagy oldalszámot várnak el a felsőoktatásban tanulóktól.

A dolgozatot íróknak egy, a választott téma önálló kidolgozásával vagy a képzésnek megfelelő szakmai tárgyakhoz kapcsolódó feladat megoldásával kell bizonyítaniuk, hogy a választott témakör/tudományterület releváns irodalmának önálló, tudományos igényű feltárására, elemzésére és saját következtetések megfogalmazására képesek. A dolgozat nyelvezete tudományos stílust, az adott tudományterület terminusainak megfelelő használatát kívánja meg a hallgatótól.

3.1. Mitől lesz tudományos egy szakdolgozat? Egyáltalán tudományosnak kell-e lennie?

A tudományos dolgozatok iránti igény nem újkeletű, már jogtörténeti kutatásaink során is felmerült több egyetemi jegyzőkönyvben az oktatók részéről. Erre már korábban hoztunk példát az ELTE ÁJK-s jegyzőkönyvekből, most pedig a Testnevelési Főiskola 1947. május 21-i tanári értekeztetének¹¹ néhány kiragadott mondatát ismertetjük:

„Ha a hallgatóktól több tudományos képzettséget kívánunk, és ezt a tudományos szakdolgozat is szükségessé teszi, feltétlenül be kellene vezetni az ifúságot a munkamódszerekbe, meg kellene őket tanítani arra, hogyan kell a tudományos értekeztetést olvasni és kiértékelni. Tehát hetenként legalább 1 óra kellene az önálló elméleti munka módszereibe való bevezetésnek az ismertetésére. Ez feltétlenül a hallgatók szellemi nívójának az emelését segítené elő.”

Az általunk vizsgált öt egyetemi szabályzat vegyes képet mutat a tudományos kritérium kapcsán. Ugyanis nem kerül mindegyikben egyértelműen kifejezésre a tudományosság. Van, ahol a szakdolgozatnál az elvárt követelmény az önálló alkotás, és a diplomamunká-

¹⁰ Az NKE TVSZ-e mintát is ad a szakdolgozat szerkezeti felépítésére nézve: https://www.uni-nke.hu/document/uni-nke.hu/Tanulm%C3%A1nyi_%C3%A9s_Vizsgaszab%C3%A1lyzat,_hat%C3%A1ly_2022.07.14-t%C5%91L.pdf, p. 130.

¹¹ Testnevelési Főiskola tanári, kari értekeztetek, tanács- és bizottsági ülések 1947–1963. Tanári értekeztet, 1947. május 21. p 4: https://library.hungaricana.hu/hu/view/TF_KARI_1947_1963/?pg=60&layout=s&qury=szakdolgozat.

nál¹² jelenik csak meg a tudományos jelleg.¹³ A Corvinus tanulmányi és vizsgaszabályzatában¹⁴ egyértelmű kikötés, hogy tudományos legyen a szakdolgozat.

Annak ellenére, hogy nem találjuk meg mindegyik tanulmányi és vizsgaszabályzatban a tudományos jelzőt a szakdolgozatoknál, az alábbi elvárások mégis nagyon szorosan kapcsolódnak egy tudományos dolgozathoz meghatározottakhoz. A felsőoktatási intézmények jellemzően elvárják a hallgatótól, hogy bizonyítsa a szakdolgozatában az adott tudományterület szakirodalmában való jártasságát. A munka elkészítéséhez hozzátartozó, pontosabban azt megelőző folyamat a tudományos források feltárása, azok elemzése, majd mindezek rendszerbe foglalása. Ez az alapja a szakdolgozat elkészítésének. A hallgatónak képesnek kell lennie önállóan (ez lehetséges témavezetői iránymutatás mellett) feltérképezni és összegyűjteni választott témájának a releváns szakirodalmát. Ez az első és legfontosabb lépése a tudományos mű elkészültének. Amennyiben nem a megfelelő mennyiségű és minőségű forrásokat találja meg a hallgató, úgy megkérdőjeleződik a tudományos kritérium is. A forráskutatást követő és/vagy párhuzamosan megjelenő fázis a szakirodalmat feldolgozó, értő olvasási rész. Ebben a szakaszban erősíti meg a hallgató, hogy megértette, pontosabban jól értette az általa tudományos forrásokban megtalált információkat. Ennél a mozzanatnál lesz nagyon fontos a hivatkozás, amely a tudományos dolgozatok sajátja. Ugyanis nemcsak a szó szerinti idézéseket kell hivatkozni a dolgozatban, hanem a parafrázéálást is. A citációk megjelenítése azért is nagyon fontos, mert ezáltal egyrészt alátámasztja a szerző tudományos forrásokkal az általa leírtakat,¹⁵ másrészt pedig elkerüli a plagizálást. Azaz ha megfelelő módon történik utalás mások gondolataira, akkor nem következik be plágium vagy annak akár a gyanúja sem.

¹² A pécsi szabályzatban az orvosi karon és a gyógyszerészek esetében az alábbi meghatározás található: „A szakdolgozat célja az, hogy a hallgató az orvostudomány/gyógyszerésztudomány egy kiválasztott problémakörének önálló tanulmányozásával és tudományos feldolgozásával fejlessze lényegmegragadó képességét, elsajátítsa a könyvtár használatát, az irodalomkutatás módszereit, és képes legyen adatait és következtetéseit tömören és szabatosan megfogalmazni”: https://adminisztracio.pte.hu/sites/adminisztracio.pte.hu/files/files/Adminisztracio/Szabalyzatok_utasitasok/PTE_SZMSZ/5mell-tvsz20230119.pdf; ugyanígy a tanári szakon is tudományos alapoossággal megírt szakdolgozatot vár el a kar: https://adminisztracio.pte.hu/sites/adminisztracio.pte.hu/files/files/Adminisztracio/Szabalyzatok_utasitasok/PTE_SZMSZ/5mell-tvsz20230119.pdf, p. 154.

¹³ A debreceniek szabályzatában a diplomamunka meghatározásánál találunk utalást a tudományos jellegre: „A diplomamunka egy adott, a jelen szabályzat rendelkezései alapján kiválasztott témakör önálló szakmai munkán alapuló, tudományos igényű feldolgozása, amely a hallgató alapos tárgyi ismeretéről és ezek alkalmazásában szerzett jártasságáról is tanúskodik”: <https://mad-hatter.it.unideb.hu/portal/displayDocument/id/3941397>, p. 197.

¹⁴ „A szakdolgozatok jellemzően tudományos műnek minősülnek, melyre a tudományos művekre vonatkozó szabályok érvényesek. A szakdolgozat elkészítésekor kiemelt jelentőségű a tudományos etika maradéktalan betartása. Ez vonatkozik mind a szakdolgozatok készítése során elvégzett kutatásokra (empirikus dolgozatok esetében csak kutatásetikai engedély birtokában kezdődhet a kutatás), mind magára a szakdolgozatokra”: https://www.uni-corvinus.hu/contents/uploads/2023/03/HKR_3_TVVSZ_2022_oktober_13.7f6.pdf, p. 86.

¹⁵ Mindez azt is elősegíti, hogy a hivatkozásokban leírtakat bárki visszakérhesse, ellenőrizhesse, és adott esetben ugyanarra a következtetésre juthasson, mint a dolgozatot író.

Az egy tévhit, hogy csak attól tudományos egy dolgozat, ha tartalmaz egy új gondolatot vagy új felfedezést a témával kapcsolatban. Akkor is tudományos, ha az általa fellelt releváns forrásokat rendszerezi és akár szembeállítja, akár csoportosítva bemutatja azokat.

Hetven évvel ezelőtt az ELTE ÁJK-n¹⁶ a mai gyakorlattal nagyrészt összecsengő álláspontot fogalmaztak meg a szakirodalmi források gyűjtésével és módszerével kapcsolatban:

„A szakdolgozat készítése az államvizsgát elválaszthatatlanul kiegészíti. A szakdolgozat témája terén való tájékozottságnak meg kell haladnia a tétel jogszabályok egyszerű ismeretét és kíváncsalmként kell fölállítani a téma speciális irodalmában való – ha nem is teljes – tájékozottságot. Sok dolgozat pusztán a vonatkozó jogszabályoknak bőbeszédű előadását tartalmazta az irodalmi tájékozottság nyoma nélkül. ... Azt a módszert kellene követni, hogy a szakdolgozat témáját a professzorral megbeszélve, a hallgató válassza meg és az egész dolgozat megírása alatt legyen kapcsolatban a tanszékkal. Ez esetben nyilvánvaló, hogy a dolgozat az ő munkája lesz és munka közben az illető tanár tájékozódást szerez a hallgató tehetségéről, felkészültségéről is. A szakdolgozatot a hallgatók az utolsó tanév elején készítsék és február elejéig nyújtsák be, hogy az államvizsgára való készülést ne hátráltassa. Az íráskészség fokozása érdekében az első évtől kezdve a hallgató által szabadon választott tárgyból kötelezővé kellene tenni egy rövidebb írásbeli dolgozat készítését.”

Határozott véleményünk, hogy a tudományos vagy tudományos jellegű képzés része a tudományos (jellegű) dolgozat. A tudományt pedig a nyilvánosság nagymértékben segíti. Ezért javasoljuk, hogy a jövőben a felsőoktatási intézmények támogassák és segítsék a szakdolgozatok minél szélesebb körben való ismertté tételét, ami adott esetben hasznosíthatóvá tételt is jelenthetne a társadalom számára.

3.2. Az önálló munka általános elvárás a szakdolgozatok kapcsán

Az összes tanulmányi és vizsgaszabályzat tartalmazza az önállóság kritériumát. Vagyis az egyetemeken elvárják a hallgatóktól az önálló munkán alapuló dolgozatot. A tanulmányok lezárásakor képesnek kell lenni önállóan keresni szakirodalmat, azt önállóan feldolgozni, szintetizálni, végül önállóan következtetéseket levonni. Természetesen a témavezető segítségét, iránymutatását mindegyik munkafolyamatnál igénybe lehet venni. Mindez az önállóságot nem rontja le. Az önállóság magában foglalja az egyéni, eredeti jelleget, amelynek minimális feltétele, hogy a mű ne legyen más mű szolgai másolása. Ez adja meg a szerzői jogi védelem jogalapját is.

¹⁶ Az államvizsga vitája. A budapesti jogi kar módszertani bizottságának álláspontja az államvizsgák ügyében. Felsőoktatási Szemle, 2. évf. 10. sz., 1953, p. 441–442.

A történeti források között kutatva nagyon sok, ma is aktuális gondolatot találtunk. Az 1954-es Felsőoktatási Szemle¹⁷ című folyóiratban az alábbiakat olvashatjuk:

„A hallgató egyéni munkájának a koronája a szakdolgozat, illetve diploma-munka (diplomaterv). Ez a legigényesebb önálló feladata, melynek során meg kell mutatnia, hogy ... jártas egy szakfeladat megoldásának metodikájában, fel tudja-e dolgozni a szükséges szakirodalmat, ismeri-e a kutató- vagy alkotómunka fortélyait. Itt válik el, hogy rendelkezik-e a képzésének megfelelő munkakör ellátásához a szükséges tudással és készségekkel. ... [S]zakdolgozatot vagy diplomamunkát kell készíteni, ami nemcsak magasabb szintű oktatást jelent és elősegíti az önálló alkotómunkához szükséges készség kifejlődését, de ezenfelül meg fogja könnyíteni a végző hallgatók képességeinek, hajlamainak alaposabb megismerését is... A szakdolgozatoknak sokkal nagyobb szerepet kell adni, mint eddig szokásban volt. ... Ezt elsősorban azzal fogjuk elérni, hogy több időt adunk rá. Eddig rendszeren az utolsó félévben készítették, amikor már államvizsgára is kellett tanulni, ezért nem volt idő a szakdolgozat alaposabb kidolgozásához. ... Nagyobb becsületet fog szerezni a szakdolgozatnak az is, hogy az államvizsgán kell megvédeni.”

Az egyéni jelleg többféle módon megjelenhet a dolgozatban. A szakdolgozatban nagy hangsúlyt kap az egyéni kutatói munka is, elsősorban az adatgyűjtés és a kutatási eredmények önálló értékelése folyamán. A szakdolgozat legfőbb célja, hogy a hallgatók képességeit fejlessze a kutatás, az elemzés, az írás és az önálló gondolkodás terén, valamint felkészítse őket az adott szakterületen való jártasságra. Természetesen a témavezetőnek és egy kutatómódszertani tárgyának fontos szerepe lehet a tudományos írás megszületése során. Véleményünk szerint ugyanis nem várható el még minden végzős hallgatótól, hogy segítség, felkészítés nélkül képesek legyenek megírni egy színvonalas, tudományos dolgozatot. Márpedig ez a hazai felsőoktatási intézményeknek határozott törekvése kell, hogy legyen.

Az ELTE Bölcsészettudományi Karának 1969. október 15-i ülésének jegyzőkönyve¹⁸ a következőt tartalmazza:

„... nem tartják helyesnek az egyetemen, hogy a könyvtárosok ne foglalkozzanak adminisztratív teendőkkel, hanem bibliográfiát állítsanak össze a hallgatók szakdolgozatai számára, ugyanis a hallgatóknak maguknak kell összeállítaniuk azt, hiszen ez elsődleges tudományos feladat”.

¹⁷ Irányelvek a gyakorlatok, ellenőrzés, vizsgák továbbfejlesztésére. Felsőoktatási Szemle, 3. évf. 3. sz. 1954, p. 118–119.

¹⁸ Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának ülései, 1968–1970 (HU ELTEL 8.a.60.): https://library.hungaricana.hu/hu/view/ELTE_BTK_KARI_1968-1970/?pg=173&layout=s&query=szakdolgozat.

A könyvtárosok is felismerték ezt a problémát, és néhány évtizede úgy történik segítségnyújtás a felsőoktatási könyvtárak részéről, hogy közben edukálják a hallgatókat könyvtárhasználatra. Többféle szolgáltatás is megjelent a szakdolgozat megírását segítőként. Ilyenek például a teljesség igénye nélkül: Kölcsönözz(ön) ki egy könyvtárost!,¹⁹ illetve a könyvtárosok által személyesen vagy online formában meghirdetett módszertani gyakorlatok,²⁰ de idetartoznak a könyvtárosok által összeállított olyan szakmai anyagok is, amelyek elsődlegesen a dolgozatírás formai szempontjait gyűjtik egybe.

Az általunk vizsgált tanulmányi és vizsgaszabályzatok alapján az alábbi meghatározást alkottuk meg általános jelleggel a szakdolgozat fogalmára nézve: a szakdolgozat gyűjtőnévként funkcionál. A felsőoktatási intézményekben történő tanulmányok lezárásaként készített önálló, szakmai, tudományos mű. A felsőfokú tanulmányok kötelező eleme. Szakdolgozatot jellemzően végzős hallgató ír a felsőoktatási intézmény által felajánlott, adott esetben a hallgató által megjelölt témából, a témavezető (konzulens) iránymutatásával, támogatásával. Tudományterületenként és szakonként eltérő a szakdolgozat elnevezése, valamint elkészítésének módja és formája is, melyeket az adott felsőoktatási intézmény a saját tanulmányi és vizsgaszabályzatában rendez. A diploma (végbizonyítvány, oklevél) megszerzésének előfeltétele a szakdolgozat megírása és sikeres védeése.

4. A szakdolgozatok tárolása

A felsőoktatási intézmények és azok könyvtárai számára évtizedek óta megoldatlan a szakdolgozatok minősítésének,²¹ tárolásának, valamint hozzáférhetővé tételének szabályozása. Jelen tanulmányban sem tudjuk elégszer hangsúlyozni, hogy mennyire fontos lenne egy egyértelmű, gyakorlati jogi norma megalkotása a szakdolgozatok tárolására és szolgáltatására vonatkozóan. A Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság (továbbiakban NAIH) 2012-es állásfoglalása²² is megerősíti a jogi szabályozatlanságot:

„Tekintettel arra, hogy nincsen olyan törvényi rendelkezés, amely szabályozza a szakdolgozatok megismerésének és kutathatóságának lehetőségét és módját, a felsőoktatási intézmény saját autonómiájának körében meghatározhatja azokat a szabályokat, amelyek alapján a szakdolgozatokat az érdeklődők megismerhetik. A könyvtár állománya megtekintésének módját a könyvtár szervezeti és működési szabályzatában kell meghatározni.”

¹⁹ Ez a szolgáltatás a szegedi minta alapján már a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának Könyvtárában is igénybe vehető.

²⁰ Ezek jellemzően a forráskutatásban segítik a hallgatókat. A könyvtárosok a felsőfokú tanulmányaik során alaposan elsajátítják a kutatómódszertant és forráskritikát, és ennek a tudásnak az átadása nagyon hasznos lehet a szakdolgozatot íróknak.

²¹ Ez alatt azt értjük, hogy szerzői jogi szempontból a szakdolgozat besorolása nem egyértelmű. A kéziratokra vagy a nyilvánosságra szánt művekre, esetleg a szolgálati művekre vagy a kereskedelmi forgalomban nem kapható művekre vonatkozó szabályokat alkalmazzuk a szakdolgozatokra?

²² https://www.naih.hu/files/1033_V_2012-2.pdf.

A történeti kutatások során fellelt egyetemi ülések jegyzőkönyvei közül az ELTE ÁJK 1956–57-es²³ digitalizált példányaiban utalást találunk arra, hogy a szakdolgozatokat a tanszéknek kell megőrizniük, hogy ezzel elejét vegyék annak, hogy a hallgatók korábbi szakdolgozatokat adjanak be sajátjukként megjelölve azt.

Az 1970-es évek végére már kialakult az a szokásjogi gyakorlat, hogy a szakdolgozatokat a felsőoktatási könyvtárak őrzik. Ma jellemzően a tanulmányi és vizsgaszabályzatok tartalmazzák a szakdolgozat őrzésének helyét és módját. A felsőoktatási könyvtárak szervezeti és működési szabályzatai vagy önálló szakdolgozati szabályzat részletesebben is rendelkezhet róla.

A könyvtárakról szóló 1976. évi 15. törvényerejű rendelet 6. § c) pontja a könyvtár feladataul határozta meg, hogy tevékenységi körében megőrizze és hozzáférhetővé tegye azokat a könyvtári anyagokat, amelyek az egyetemes, a nemzeti és a nemzetiségi kultúra, valamint a tudományos kutatások szempontjából jelentősek.

A könyvtárakról szóló 1976. évi 15. törvényerejű rendelet végrehajtási rendeletének [17/1976. (VI. 7.) MT rendelet] 9. § (2) bekezdése értelmében könyvtári jellegű kéziratnak minősül – az irattári anyag kivételével – a kulturális vagy tudományos értékű irat. Amennyiben a szakdolgozat tudományos dolgozatnak számít, márpedig a tudományos írás jellegzetes jegyeit kell tükröznie, úgy azt tudományos értékű iratnak kell tekintenünk a könyvtári kezelés szempontjából.

A Juhász Gyula Tanárképző Főiskola tanácsának, 1978. szeptember 21. rendes ülésén²⁴ elhangzott, miszerint a szakdolgozatok tanszéki nyilvántartását befejezik, és központi nyilvántartást vezetnek a főiskola könyvtárban.

A NAIH 2018-as beszámolójában²⁵ az akkori időszak valós felsőoktatási könyvtári gyakorlatát igazolja a szakdolgozatok szolgáltatására vonatkozóan:

„Más megítélés alá esnek azonban az egyetemi hallgatók által hallgatói jogviszonyuk alatt készített szakdolgozatok, disszertációk, vagy más egyéb egyéni, eredeti szellemi alkotások. Erre vonatkozó eltérő megállapodás hiányában az egyetemi könyvtár gyűjteményének részét képező művek tartalma az egyetem könyvtárában üzembe állított számítógépek képernyőjén a tudományos kutatás vagy az egyéni tanulás céljából az egyetemi hallgatók, illetve egyéb könyvtárlátogatók számára szabadon megjeleníthetők, illetve a nyilvánosság számára hozzáférhetővé tehetők, feltéve, hogy a művek tartalmát ez utób-

²³ https://library.hungaricana.hu/hu/view/ELTE_AJTK_KARI_1956-57/?pg=8&layout=s&query=szakdolgozat.

²⁴ Juhász Gyula Tanárképző Főiskola 1978. szeptember 21-i ülésének jegyzőkönyve: https://library.hungaricana.hu/hu/view/SZEGED_TANARKEPZO_1978/?pg=154&layout=s&query=szakdolgozat, p. 23.

²⁵ A Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság Beszámolója a 2018. évi tevékenységéről: <https://naih.hu/files/Beszamolo-2018-MR.PDF>, p. 125.

bi személyek nem jövedelemszerzési célzattal kívánják megismerni, illetve felhasználni, hiszen a hallgatók tanulását, tudományos kutatását, szakmai fejlődését gátolná az, ha az egyetemi könyvtári állomány részét képező, illetve a jövőben abba bekerülő tudományos szellemi termékek nem lennének legalább helyben, a könyvtárban – minél szélesebb körben – kutathatóak és megismerhetőek. A szerző által már nyilvánosságra hozott egyetemi publikációkkal kapcsolatban pedig alapvetően a szabad felhasználásra vonatkozó szabályok érvényesülnek.”

A szakdolgozatok tárolását illetően különbséget kell tenni az eredendően nyomtatott formában készült, és a – néhány éve elsősorban csak – elektronikusan létező szakdolgozatok között. Az első esetben a tárolási kapacitások²⁶ véges volta indokolja a szabályozást. Egységes és egyértelmű szabályozás hiányában ugyanis a felsőoktatási intézmények könyvtárai sokszor egymásnak teljesen ellentmondó gyakorlattal működtek ezen a téren. Voltak intézkedések, amelyek öt év után leselejtezték a szakdolgozatokat; mások csak a jó és jeles érdemjeggyel minősített dolgozatokat tartották meg, a többi megsemmisítették. Sok könyvtár pedig soha nem selejtezett le egyetlen szakdolgozatot sem. A 2010-es évektől a felsőoktatási intézmények elkezdtek áttérni arra a gyakorlatra, hogy elektronikus formában kérték a szakdolgozatot a hallgatótól. Szintén a szabályozás hiánya miatt született meg egy szokásjogi gyakorlat az elektronikus szakdolgozatok kapcsán, amely viszont nagyjából egységes képet mutat a felsőoktatási könyvtárak gyakorlatát illetően. Ez pedig az adott felsőoktatási intézmény repozitóriumában²⁷ való tárolását jelenti a dolgozatoknak. A hallgatók a dolgozataikat az intézmény tanulmányi rendszerébe töltik fel, majd onnan kerülnek át a repozitóriumokba. Az elektronikus szakdolgozatok tárolása szempontjából a fenti gyakorlat jól működik, kiváló módszere a biztonságos megőrzésnek. Az elektronikus szakdolgozatok kapcsán a bizonytalanság a szolgáltatásuk során merül fel. Hallgatói hozzájárulással a kulturális örökség-védelmi intézmény részére a többszörözés és a lehívásra hozzáférhetővé tétel a repozitóriumok esetében megengedett. Amennyiben a hallgató nem adja hozzájárulását dolgozatának felhasználásához, úgy nem lehet felhasználni azt.²⁸ Ezekről a szabályokról a felsőoktatási intézmények rendelkeznek részletesen és szigorú módon. Nem teljesen egységes a gyakorlat az egyetemek körében, de jellemzően a dékán dönt a szakdolgozat titkosításának engedélyezéséről. A titkosított szakdolgozat megvédése is speciális, ugyanis a dolgozat csak a bírálóknak és a záróvizsgáztató bizottságnak adható ki, és a nyilvánosság lehetőségének kizárásával, zártan történik a védelem. Van olyan felsőoktatási intézmény, ahol lehetőség van határozatlan idejű titkosításra, de találkozunk olyan szabályozással is, amely

²⁶ Ez persze elsődlegesen a nyomtatott formában leadott szakdolgozatokra vonatkozik, hiszen azok igényelnek fizikailag helyet, főszabály szerint a könyvraktárban. Az elektronikusan leadott szakdolgozatok tárolása más okból problémás. Erre külön is kitérünk a tanulmányban.

²⁷ Tudományos anyagok archiválására létrehozott dokumentumszerver.

²⁸ A szerző hozzájárulása szükséges a titkos szakdolgozat megtekintéséhez.

tíz évben maximálja az időtartamot. A meghatározott idő letelte után a szakdolgozat hozzáférhetővé válik. A titkossá minősített szakdolgozatok repozitóriumban való tárolásának gyakorlata sem egységes. Létezik olyan egyetem, ahol metaadatokat sem tárolnak a titkos dolgozatokról.

2022. november 18-án benyújtották az egyes felsőoktatással, szakképzéssel és felnőttképzéssel összefüggő törvények módosításáról szóló, T/1623. számú törvényjavaslatot.²⁹ Az alábbi jogszabályhellyel egészítette ki a módosítás a felsőoktatási törvény 50. §-át.

„(6) A sikeres záróvizsgát tett hallgató szakdolgozatát vagy diplomamunkáját a felsőoktatási intézmény tanulmányi rendszerében³⁰ teljes egészében tárolja, és azokról nyilvántartást vezet. A tárolt szakdolgozatokat és diplomamunkákat – jogszabályban meghatározottak szerint titkosított részek kivételével – a tanulmányi rendszeren keresztül korlátozás nélkül hozzáférhetővé és kereshetővé kell tenni.”

A javaslat törvényerőre emelkedett, 2022. december 19-én kihirdették a Magyar Közlönyben. A szakdolgozatokra vonatkozó szakaszhoz felszólalás, módosítás nem történt. Vélelmezzük, hogy a kérdés szabályozásának kapcsán előzetes szakmai megkeresés sem történt, legalábbis az Egyetemi Könyvtárigazgatók Kollégiumát nem kérdezték meg a tervezett szabályozás gyakorlati megvalósíthatóságáról. Az egyetemi könyvtárosok partnerek lettek volna a közös érdek kialakításában, nem melleleg kompetensek a témában. A fenti szabályozás, bár végre jogszabályi szintre emel egy, a szakdolgozatok tárolásával és szolgáltatásával összefüggő kérdést, gyakorlati megvalósítása aggályos. A felsőoktatási intézmények könyvtárai a szakdolgozatok tárolására kialakítottak egy jól működő gyakorlatot a repozitóriumok segítségével, ami jogszabályi rendelkezés híján ugyan szokásjogi alapokon nyugodott, viszont teljesen alkalmas volt a szakdolgozatok tárolására.³¹ Világszerte ez az elterjedt módszer a felsőoktatási intézményekhez kapcsolódó dokumentumok tárolására, és most megalkotnak egy szabályt, miszerint a tanulmányi rendszerek fogják a szakdolgozatokat tárolni a jövőben. A tanulmányi rendszerek valóban alkalmasak erre a feladatra? Ki fogja ezeket kezelni? A tanulmányi osztályok munkatársai? Hogyan lehet ezekben keresni? Metaadatokkal³² ki fogja ellátni ezeket? Ezek a kérdések egyelőre megválaszolatlanok. Jelenleg a repozitóriumokban metaadatokkal ellátottak a szakdolgozatok, mely rendszert a könyvtárosok alakították ki, ők kezelik és felügyelik ezeket. A tanulmányi rendszeren keresztül ezeket hogyan lehet korlátozás nélkül hozzáférhetővé tenni? A tanulmányi rendsze-

²⁹ <https://www.parlament.hu/irom42/01623/01623.pdf>.

³⁰ Definiálja a 2011. évi CCIV. törvény 108. § 43a. pontja.

³¹ Az elektronikus formában leadott dolgozatokkal, a plágiumszűrő programok használatával, a felhasználással kapcsolatos hallgatói nyilatkozatokkal, valamint a szakdolgozatoknak a repozitóriumokba történő feltöltésével megoldottnak látszott az újonnan keletkezett dolgozatok sorsa egészen 2022. december 20-ig.

³² A dokumentumok beazonosítására szolgál, ezek nélkül a keresések nem valósulnak meg.

rekhez az aktív státuszú hallgatók és oktatók férnek hozzá megfelelő autentikációt követően. Egymásnak ellentmondó folyamatokat ír le a jogszabályhely, mert az open science korában, amikor az a cél, hogy a tudomány és a nyilvánosság összekapcsolódjon, vagyis korlátozás nélkül³³ megismerhetők legyenek adott esetben a szakdolgozatok is, egy olyan rendszerbe kerülnek bele, amelynek a fő funkciója éppen a korlátozás, csak azok férhetnek hozzá, akik egy adott időintervallumban az intézmény oktatói, hallgatói, mások nem.

Miért tároljuk továbbra is zártan a szakdolgozatokat? Amennyiben zártan, illetve korlátozott hozzáféréssel érhető csak el, akkor valójában miért is kell szakdolgozatot írniuk a hallgatóknak? A nyilvánosság lenne a lényeg, amely a dolgozatok színvonalát is emelné, véget vetne a plagizált vagy plágiumgyanús szakdolgozatoknak. Ha pedig mégsem ez a cél, akkor miért kell szakdolgozatot írni? Mi a cél vele?

4.1. A közszereplők szakdolgozatai

Múlhatatlan a Magyar Rektori Konferencia 1998-as állásfoglalásának³⁴ nyitó mondata:

„Az elmúlt időszakban felerősödött az igény az egyetemeken, főiskolákon készült szellemi alkotások nyilvánosságának növelésére, a hozzáférhetőség meghatározott, azonos rendszer szerinti szabályozására.”

A szakdolgozatok kérdése már számos alkalommal a nyilvánosság elé került, mindegyik alkalommal plágiumgyanú miatt. Három esetet³⁵ emelünk ki, mindegyik kapcsán világossá vált, hogy jogi szabályozást kívánnak az ügyek. Az első két esetben, habár a jogszabályi rendelkezés elmaradt, állásfoglalások mégis születtek. A harmadik ügyben üdvöztető a jogalkotói lépés szükségességének felismerése, azonban annak alkalmazhatósága aggodalomra ad okot.

A csalással megszerzett diplomák, titulusok körüli botrányok világszerte jelen vannak. Egyes országokban eltérően kezelik a szakdolgozatokhoz való hozzáférés lehetőségét. Több helyen a világban az ún. diplomagyárak megszüntetése³⁶ és a felsőoktatás színvonalának emelése érdekében az oktatási tárcák úgy rendelkeztek, hogy a hallgatói szakdolgozatokat kötelező a világhálóra feltenni.

Az esetleges plágiumot az eredeti munka áttanulmányozásával lehet megállapítani. Többek között ezért is rendkívül fontos egy, a gyakorlatban jól működő, a funkcióját valóban betöltő rendszer, amely akár kimondottan csak a szakdolgozatok megőrzési céljával születik

³³ A szerző nem fosztható meg azon jogától, hogy szerzői művére nézve korlátozott hozzáférést engedélyezzen, vagy a hozzáférést megtiltsa.

³⁴ Magyar Rektori Konferencia (MRK) állásfoglalása a disszertációk nyilvánossága ügyében. Magyar Felsőoktatás 1998. 3. sz., p. 44.

³⁵ 1997–1998-ban Torgyán József szakdolgozatát és Horn Gyula doktori dolgozatát vizsgálták, 2012-ben Gyurcsány Ferenc szakdolgozata és Schmitt Pál doktorija került reflektorfénybe, 2022-ben pedig Marosi Beatrix tankerület-vezető szakdolgozata keveredett gyanúba.

³⁶ A szakdolgozatok béríratásával hozhatók kapcsolatba.

meg.³⁷ Erkölcsei-etikai problémákat vet fel elsősorban a plagizálás, ugyanis sokszor következmények nélkül marad, ha valaki plagizálta a szakdolgozatát, és így szerzett diplomát. A jogi szabályozás vagy elévül, vagy nem is egyértelmű teljesen, hiszen a plágium szót a jogi normákban nem találjuk, csak jellemzően a tanulmányi és vizsgaszabályzatokban. A plágium témája szorosan kapcsolódik jelen írásnak a tudományosság és az önálló műalkotás kapcsán felvetett gondolataihoz, azonban a keretein túlnő, és méltó lenne egy önálló dolgozatban való elemzésre.

A fenti esetek azonban azért is lényegesek számunkra, mert pont a sajtónyilvánosság okán – a jogszabályi rendelkezés hiányában – állásfoglalások jelentek meg a szakdolgozatok tárolásával és hozzáférhetőségével kapcsolatban. Kívánatos lett volna az 1998-as Magyar Rektori Konferencia állásfoglalása vagy a 2012-es NAIH-állásfoglalás után jogszabályi szinten rendezni a szakdolgozatok kérdését.

A közszereplők szakdolgozataival kapcsolatban ugyan érintőlegesen, de születtek bírósági döntések. Az egyik a BDT2013. 2885,³⁸ amely annyiban érdekes, hogy az ennek alapjául szolgáló ügyben a szakdolgozat, amelyet plágiumgyanú miatt vizsgáltak volna, fizikailag nem volt elérhető, mert a felsőoktatási könyvtár leselejtezte azt korábban. Ahogy a tárolás kapcsán azt kiemeltük, mivel nem volt a szakdolgozatok megőrzésére vonatkozóan keret-szabály, így a könyvtárak saját hatáskörben rendelkeztek erről, és elsősorban a tárolás fizikai nehézségei vezettek selejtezéshez. A másik, a Kúria joggyakorlat-elemző csoportjának véleménye 2017.EI.II.J.GY.P.3. – a közérdekű adatok kiadásával kapcsolatos perek bírósági gyakorlata címet viseli. Ebben a közszereplők szakdolgozataiba való betekintés is előkerül a közérdekből nyilvános adat problémás eseteit vizsgálva: „a vezetői tisztséget betöltő személy esetében a diploma megléte, annak minősítése, nyelvvizsga megléte, de a szakdolgozat tartalma már nem”. Ez már az 1033-2/2012/V ügyiratszámú NAIH-állásfoglalásban³⁹ is megjelenik:

„Közérdekből nyilvános adatnak minősül példának okáért az, hogy az érintett közszereplő szerzett-e diplomát, és ha igen, milyen minősítéssel, valamint rendelkezik-e nyelvvizsgával. Ezek az adatok az Infotv. szabályai szerint megismerhetőek. Azonban semmilyen jogszabályi rendelkezés nem írja elő, hogy a szakdolgozat tartalmát közérdekből nyilvános adatként bárki számára elérhetővé kell lenni.”

³⁷ Véleményünk szerint az egyetemi repozitóriumok erre a legmegfelelőbbek.

³⁸ A sajtó-helyreigazítás jogintézménye azt szolgálja, hogy a más személyre vonatkozó valótlan tény állítása, híresztelése, illetve a vele kapcsolatban álló tények hamis színben való feltüntetése esetén a lehető legrövidebb időn belül, még a közlés újszerűségekor biztosítsa a jogvédelmet. Az információ nyilvánosságra kerülése után hosszabb idő elteltével a sajtó-helyreigazítás már nem tölti be funkcióját, ezért a sajtó-helyreigazítási eljárás megindítására megszabott határidők figyelembevétele akkor sem mellőzhető, ha a jogsértésre internetes hozzáféréssel rendelkező online sajtóterméken keresztül – a kereset benyújtásakor is elérhető módon – került sor.

³⁹ https://www.naih.hu/files/1033_V_2012-2.pdf, p. 1.

Amennyiben igazak a szakdolgozatra a fentebb már hosszán fejtegetett jellemző jegyek, miszerint a szakdolgozat a felsőfokú tanulmányok szerves részét képező munka, amelynek célja, hogy a végzős hallgató bizonyítsa a választott tudomány- vagy szakterületen való felkészültségét, a tananyagon túli hazai és nemzetközi szakirodalomban való jártasságát, az elsajátított szakmai ismeretek alkalmazásának képességét, valamint önálló szakmai munkára való alkalmasságát, akkor kijelenthetjük, hogy tudományos dolgozatról van szó. Ha tudományos műnek minősül a szakdolgozat, akkor közcél a nyilvánossá tétele.

Ha mégsem tesz eleget a fenti kritériumoknak a szakdolgozat, vagyis megírása nem olyan komoly szellemi tevékenység, amely tudatos, elmélyült munkát kíván, akkor viszont nem is lehet ilyesfajta elvárásokat támasztani azzal szemben, és legfeljebb a legjobbakat érdemes megtartani az utókornak, a többit meg kell semmisíteni. Ebben az értelmezésben viszont megkérdőjelezendő, hogy valóban szükséges-e, hogy a diploma előfeltétele legyen.

5. A szakdolgozatok szerzői joga

Szemben a doktori disszertációkkal,⁴⁰ a szakdolgozatok kezelésére vonatkozóan nincs egységes jogi szabályozás. Ezért okoz problémát annak a kérdésnek a megválaszolása, hogy a sikeresen megvédett szakdolgozatok tartalmát kik ismerhetik meg. Ahhoz, hogy a szakdolgozatokhoz való hozzáférés jogszerű legyen, meg kell határozni, hogy a szerzői jog melyik műtípusnak minősíti a szakdolgozatot. A szerzői jogászok sem értenek egyet abban a kérdésben, hogy minek is minősül a szakdolgozat. Az alábbiakban bemutatjuk a négy fő szerzői jogi szempontot.

5.1. A szakdolgozat mint kézirat

A szakdolgozat valóban kézirat? Ebben az esetben azt erősítjük, hogy a nyilvánosságra hozatal nem történik meg. Az MRK az állásfoglalásában⁴¹ ismerteti, hogy a nyomtatásban, nagyobb példányszámban megjelent dolgozatok és doktori disszertációk nyilvánossága eleve biztosított. A kézirat jellegű, néhány példányban készült munkák megismerését a személyi és a szerzői jogok érvényesítését biztosító feltételekkel a kari és egyetemi könyvtárakban tesszük lehetővé. Kölcsonzásukra a kéziratok kölcsonzásának általános szabályai irányadók.

5.2. A szakdolgozat mint nyilvánosságra szánt mű

A szakdolgozatokat a leadást/feltöltést követően a témavezetők és az opponensek bírálják és minősítik. Jellemzően a záróvizsga során kerül sor a szakdolgozat védésére. A tanulmányi

⁴⁰ 387/2012. (XII. 19.) Korm. rendelet a doktori iskolákról, a doktori eljárások rendjéről és a habilitációról.

⁴¹ I. m. (34).

és vizsgaszabályzatok szinte⁴² egybehangzóan nyilvános védés során biztosítják a hallgató számára a szakdolgozat védését, a témavezetők és az opponensek számára a szakdolgozat bírálatát előadni. Vagyis főszabály szerint a szakdolgozatok védeése nyilvános, a gyakorlatban azonban nem jellemző, hogy hallgatótársak vagy az adott szakterület iránt érdeklődők, esetleg leendő munkáltatók vagy oktatók részt vegyenek a védéseken. A nyilvánosság elősegíti a szakdolgozat eredményeinek széles körben közismertté tételét.

Történeti vizsgálódásaink is bizonyítják, hogy a nyilvános védés már a korai szabályozás alkalmával is kézenfekvő volt.

Az államvizsga és diplomatervezet rendszeresítéséről szóló 1032/1952. (IX. 27.) MT határozat 4. pontja értelmében az államvizsga nyilvános, a diplomatervezet a hallgatóknak az állami vizsgáztató bizottság előtt nyilvánosan meg kell védenie.

A felsőoktatási intézmények hallgatóinak tanulmányi és vizsgarendjéről szóló 21/1986. (VIII. 31.) MM rendelet 17. § (2) bekezdése értelmében a szóbeli vizsgák – ideértve az államvizsgát és a szakdolgozat védését is – nyilvánosak. A nyilvánosság indokolt esetben (pl. az oktatott tantárgy jellegére figyelemmel) korlátozható vagy kizárható.

A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (továbbiakban Szjt.) 10. § (1) bekezdése alapján a szerző abszolút joga a nyilvánosságra hozatal, amellyel lehetővé teszi, hogy művét a szabad felhasználás körében engedély nélkül felhasználják. A nyilvánosságra hozatal bármilyen olyan cselekmény, magatartás lehet, amelynek révén a mű elhagyja az alkotó rendelkezési körét, és meg nem határozott személyek számára hozzáférhetővé válik. A nyilvánosságra hozatali jog gyakorlása általában egyszerre történik a felhasználási szerződés megkötésével vagy annak teljesítésével (BDT2006. 1319).

Nyilvánosságra hozatal: bármilyen olyan cselekmény, magatartás lehet, amelynek révén a mű elhagyja az alkotó rendelkezési körét, és meg nem határozott személyek számára hozzáférhetővé válik. Azzal, hogy nem kér titkosítást a hallgató a szakdolgozatára, és feltölti az adott rendszerbe a dolgozatát, mintegy azt az elhatározást tükrözi, hogy művét nem kívánja titokban tartani.

A már hivatkozott 2012-es NAIH-állásfoglalás különbséget tesz a megismerhetőség tekintetében a szakdolgozat és a doktori disszertáció között, utóbbinál a kutathatóság korlátozása a tudományos élet szabadságát veszélyeztetné. A doktori iskolákról, a doktori eljárások rendjéről és a habilitációról szóló 387/2012. (XII. 19.) Korm. rendelet 16. § (1) bekezdése egyértelmű előírást tartalmaz: a doktori értekezést bírálóbizottság előtt, nyilvános vitában kell megvédeni. Továbbá a 13. § (1) bekezdés értelmében a doktori téma olyan kutatási részterület, amely alkalmas arra, hogy kidolgozása folyamatában a doktorandusz – a témavezető irányításával – elsajátítsa a tudományos módszerek alkalmazását, értékelhető tudomá-

⁴² A PTE tanulmányi és vizsgaszabályzata értelmében a szakdolgozat megvédése abban az esetben nyilvános, amennyiben ahhoz a hallgató hozzájárul, kivéve a titkosított szakdolgozat védését: https://adminisztracio.pte.hu/sites/adminisztracio.pte.hu/files/files/Adminisztracio/Szabalyzatok_utasitasok/PTE_SZMSZ/5mell-tvsz20230119.pdf, p. 60.

nyos eredményhez jusson, és erről tudományos közlemények, tudományos előadások, majd doktori értekezés formájában bizonyosságot tegyen. Az eredményeket egységes, önmagában érthető rendszerben kell bemutatni, az új megállapításokat tételesen, a pályázó szakmai publikációira, illetve művészeti alkotásaira építve. A fenti szabályok alapján megállapítható, hogy a jog ismeri a doktori értekezés fogalmát, és tudományos munkának minősíti azt, amelyet kötelezően nyilvánosságra kell hozni. Ezzel szemben a szakdolgozat tudományos jellegéről és nyilvánosságáról nem rendelkezik egyetlen jogszabály sem. A szakdolgozatok megírásának elsődleges célja a hallgató felsőfokú tanulmányainak ellenőrzése, és ezáltal a dolgozattal való rendelkezés joga a hallgatót illeti meg.

A nyilvánosságra hozatalnak nem feltétele, „hogy a mű mindenki számára hozzáférhetővé váljon”.⁴³ Ehelyett a mű magánszférából való kikerülését, a mű feletti közvetlen felügyelet megszűnését jelenti, és e körben elegendő, ha a hozzáférők személyi köre meghaladja a szokásos családi és társasági ismeretségi kört.⁴⁴ Annak nincs jelentősége e kérdés eldöntésének a körében, hogy pontosan hányan férnek hozzá a műhöz, illetve hogy ez a személyi kör előzetesen ismert-e a szerzők által.

5.3. A szakdolgozat mint szolgálati mű

Létezik olyan szerzői jogi vélemény is, amely szerint a szakdolgozat szolgálati műként értelmezhető. A hallgatói jogviszonyból eredő kötelezettség alapján létrejött művek vonatkozásában a hazai jogértelmezési gyakorlat alkalmazhatónak tartja a szolgálati művekkel kapcsolatos jogátruházást.

Ennek feltétele, hogy a hallgató által megismert és elfogadott intézményi képzési szabályzat kifejezett előírásai között szerepeljen egyes művek (szakdolgozat) létrehozásának kötelezettsége. Amennyiben tehát e kötelezettség szerepel a hallgatói követelményrendszerben, és azt a hallgató magára nézve kötelezőként elfogadta, azzal – szerzői jogi szempontból – kvázi munkaviszonyból eredő kötelezettség keletkezett a mű létrehozására.

Így a mű átadásával az intézmény a hallgató jogutódjaként megszerezheti az egyes művek feletti vagyoni jogokat. Ennek következtében a mű feletti felhasználási jogokat az intézmény gyakorolja. Vagyis a szakdolgozatokat az intézmény saját belátása szerint felhasználhatja – például online elérhetővé teheti azokat a nyilvánosság számára, és ha azt bárki más – akár az azt készítő hallgató – kívánja felhasználni, ahhoz engedélyt kell kérnie az intézménytől.

⁴³ SZJSZT-12/2014 – Hatóság vállalkozási szerződése alapján készült tanulmányok harmadik személyek számára való hozzáférhetősége.

⁴⁴ Gyertyánfy Péter (szerk.). Nagykommentár a szerzői jogi törvényhez. Wolters Kluwer, Budapest, 2021. Lásd továbbá: BDT2006. 1319.

5.4. *A szakdolgozatok mint kereskedelmi forgalomban nem elérhető művek (OOC – out of commerce)*

A könyvtáros szakmában is létezik egy olyan felfogás, amely a publikálatlan vagy kis példányszámú, a hagyományos kereskedelmi csatornákon nem vagy csak nehezen hozzáférhető, alig beszerezhető dokumentumok körébe sorolja a szakdolgozatokat is.⁴⁵ A felsőoktatási könyvtárak egy része a szűk publicitású vagy sűrű irodalom (grey literature) részének tekinti a szakdolgozatokat.

Az Szjt. 41/L. 1. § 2. pontja definiálja a kereskedelmi forgalomban nem elérhető műveket.

A szakdolgozat a szokásos kereskedelmi csatornákon keresztül a nyilvánosság számára nem hozzáférhető, hiszen nyomtatásban, kiadott formában nem jelenik meg. A legelső szakdolgozatokat kézzel írták, azok a nyilvánosság elől ezért is maradtak rejtve. A gyakorlatban a könyvtárak ezt a véleményt támogatva a kutatást elősegítve, támogatva, korlátozott formában, jellemzően dedikált gépeken engedélyezték a hozzáférésüket.

Az Szjt. értelmében a kulturális örökség-védelmi intézmények a kizárólagos kedvezményezettek, így a rezsimben felhasználónak minősülnek. A szakdolgozat mint irodalmi mű [az Szjt. 1. § (2) bekezdés a) pontjának példái nyomán szakirodalmi mű], a nyilvános egyetemi könyvtárak állandó gyűjteményeként tartandó számon, így az OOC-jelleg érvényesül, és szabadon felhasználható a szakdolgozat. A megjelenési forma nem mérvadó, így a digitális formátumú szakdolgozatokra ugyanez alkalmazható.

6. De lege ferenda javaslatok

A szakdolgozatok témája időszakonként egy rövid időre reflektorfénybe kerül, azonban a jogi szabályozás vagy elmarad, vagy annak megvalósítása gyakorlati problémákat vet fel.

Álláspontunk szerint szükséges lenne egy generálklauzula meghatározása a nemzeti felsőoktatásról szóló törvényben, amely a szakdolgozat néhány jellemző jegyét általánosságban kiemeli. Ilyen például az önállóan létrehozott, a tudományos írás sajátosságait magán viselő színvonalas dolgozat. Amennyiben a szakdolgozatokhoz szorosan kapcsolódó plagizáló magatartás jogszabályi szintre emelkedne, úgy elrettentő erővel hatna azokra, akik nem jogszerűen kívánnak szakdolgozatot írni.⁴⁶

A szakdolgozatokra vonatkozó részletes szabályozást a jövőben szigorítani szükséges abból a szempontból, hogy minden intézménynek aprólékosan rendeznie kell minden kér-

⁴⁵ Kovács Katalin: Disszertációk és szakdolgozatok könyvtári kezelése. Módszertani útmutató. OSZK KMK, Budapest, 1986, p. 5.

⁴⁶ Habár a jelenlegi szabályozás szerint is jogszabálysértő bármilyen műnek a plagizálása, az mégsem teljesen egyértelmű, hogy mit is értünk pontosan plagizálás alatt. A szakdolgozat szerzőimű-jellegét egyértelműnek gondoljuk, a kérdés inkább az, hogy a plágium megvalósításához első lépésként meg kell ismerni a korábbi szakdolgozatot (másként nem lehet plagizálni), másrészt a plágiumnak ki kell derülnie (ezt hivatottak támogatni több-kevesebb sikerrel az egyes plágiumkezelő szoftverek).

dést, elvárás a dolgozat elkészítése során. Ez történhet tanulmányi és vizsgaszabályzatban, vagy az egyetem szellemi tulajdon-kezelési szabályzatában, esetleg egy külön összeállított szakdolgozati szabályzatban, de lényeges, hogy a részletszabályok megnyugtató módon rendezve legyenek.

A tudományos kutatásról, fejlesztésről és innovációról szóló 2014. évi LXXVI. törvény 33. § (1) bekezdése rendelkezik arról, hogy ... a felsőoktatási intézménynek ... szellemi tulajdon-kezelési szabályzattal kell rendelkeznie. A (2) bekezdés arról rendelkezik, hogy a szellemi tulajdon-kezelési szabályzatnak mely pontokra kell különösen kiterjednie:

a) a kutatóhelyen létrejött és az ellenszolgáltatás fejében szerzett szellemi alkotások értékelésének és nyilvántartásának elveire, ideértve a szellemi alkotások létrehozásához felhasznált ráfordítások kimutatását,

b) a szellemi alkotásnak nem pénzbeli hozzájárulásként gazdasági társaság tulajdonába adásának (a továbbiakban: apportálás) vagy egyéb módon történő hasznosításának feltételeire, valamint a szellemi alkotás apportálásával szerzett részesedés megszüntetésének vagy mértéke csökkentésének feltételeire, továbbá a kezelésére vonatkozó elvekre és feladatokra, figyelemmel a szellemi alkotás *a)* pont szerint meghatározott értékére is,

c) a szellemi alkotásokhoz fűződő jogok védelmével kapcsolatos elvekre és követelményekre,

d) ha a vonatkozó jogszabályok a felek eltérő rendelkezését lehetővé teszik, a kutatóhellyel kormányzati szolgálati, közszolgálati, közalkalmazotti jogviszonyban, munkaviszonyban vagy munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyban, valamint polgári jogi jogviszonyban álló, a szellemi alkotás létrehozásában közreműködő kutatók jogaira és kötelezettségeire a hasznosítás folyamatában,

e) a kutatóhely jogosultságába tartozó szellemi alkotásokkal összefüggő értékelési, nyilvántartási és hasznosítási eljárások elveire,

f) az *a)–e)* ponttal kapcsolatos felelősség és hatáskör telepítésére.

A felsőoktatási intézmények szellemi tulajdon-kezelési szabályzatait tanulmányozva arra jutottunk, hogy a szakdolgozatról mint szerzői műről, csak néhány tesz említést.

ELTE	<p>21. § (2) A hallgatói alkotás benyújtásával a hallgató elfogadja, hogy</p> <p>a) azt az Egyetem a mindenkori belső szabályai szerint <i>üggyiratként kezeli, nyilvántartja, tárolja, azzal egyéb archiválási cselekményeket</i> továbbá automatizált eszközökkel (így különösen plágiumkereső szoftver segítségével) <i>adatfeldolgozást végez</i> vagy ilyen végzésére harmadik személynek engedélyt ad, valamint azt mindezen célok érdekében <i>digitálisan többszörözheti</i>;</p> <p>b) a <i>szakdolgozatok nyilvántartása, megőrzése az egyetemi repozitóriumban</i>, az arra vonatkozó szabályok és szabványok szerint, illetve az Egyetem mindenkori belső szabályai szerinti más módon történik;</p> <p>c) a <i>szakdolgozatba történő betekintés plágiumkeresési</i> valamint – a titkosított szakdolgozatok kivételével – <i>oktatási-kutatási célokra a könyvtári rendszerben biztosítható.</i></p>
SZTE	<p>1. § (1) A Szabályzat <i>személyi hatálya</i> a következőkre terjed ki:</p> <p>b) az Egyetemmel <i>hallgatói jogviszonyban álló azon személyek</i>, különösen demonstrátor, TDK tag, kutatócsoport tagja, akik a kutatóhely, szervezeti egység megítélése szerint hallgatói jogviszonyuk keretében <i>innovációs szempontból is számottevő szellemi alkotást</i> (pl.: <i>diplomamunka, TDK dolgozat, vizsgadolgozat</i>) <i>hoznak létre</i></p>
EDUTUS	<p>1.§ A Szabályzat személyi hatálya kiterjed:</p> <p>(3) Az Egyetemmel <i>hallgatói jogviszonyban álló személyekre</i>, akik az Egyetem, a szervezeti egység megítélése szerint hallgatói jogviszonyuk keretében <i>innovációs szempontból is számottevő szellemi alkotást</i> (pl.: <i>diplomamunka, TDK, – OTDK munka, vizsgadolgozat, stb.</i>) <i>hoznak létre</i>, akik külön nyilatkozattal a Szabályzat rendelkezéseit magukra nézve kötelezőnek ismerték el.</p>
Metropolitan	<p>62. A szerző a jogviszonyának fennállása során az Egyetem aktív közreműködésével létrehozott művét – <i>a szakdolgozat, évfolyamdolgozat, diplomamunka és más, a hallgató tanulmányi értékeléséhez közvetlenül kötött szerzői mű kivételével</i> – köteles haladéktalanul bejelenteni a 2. mellékletben rögzített bejelentési nyomtatványon a <i>szellemitulajdonbejelentés@metropolitan.hu</i> e-mail címen.</p>

A felsőoktatási intézmények közös szervétől, a Magyar Rektori Konferenciától újfent ajánlást kell kérnie az EKK-nak a szakdolgozatokkal kapcsolatos kérdések hosszú távú szolgáltatására nézve. Ezzel párhuzamosan a könyvtárigazgatók kollégiumának a Szerzői Jogi Szakértő Testülethez is érdemes lenne fordulnia szakvéleményért a szakdolgozaton fennálló vagyoni jogok sajátossága kapcsán, mindezt a szerzői jog gyakorlásával kapcsolatban szorosán értelmezve. A szakvélemény irányt tudna mutatni a szolgáltatás módjának kérdésében.

A szakdolgozatok kezelésével összefüggő problémákat megoldaná, ha a doktori disszertációkhoz hasonlóan a szakdolgozatokra nézve is születne kifejezett előírás a nyilvánosságukra és könyvtári elhelyezésükre vonatkozóan. Természetesen a szakdolgozatok információs értéke nem hasonlítható a disszertációkhoz, azonban inspirálhatnak és képesek lehetnek irányt mutatni új szakdolgozati témák meghatározásához. Nem utolsósorban pedig má-

sodlagos információs forrásként is hasznosak lehetnek a szakdolgozatok. A többször emlegetett plagizálás elkerülésében is meghatározó szerepe lehet annak, ha a szakdolgozatok nyilvánossá válnának. Az „átadással” mint terjesztési cselekménnyel megvalósul a nyilvánosságra hozatal, vagyis a művekkel kapcsolatban a szabad felhasználások gyakorolhatóvá válnak. Ennek kapcsán az a gyakorlat él, hogy a felsőoktatási intézmények nyilatkoztatják a szakdolgozatot írókat a művükhöz való hozzáférés szintjéről. Eldönthetik, hogy titkosítást kérnek⁴⁷ vagy korlátozottan engedélyezik a hozzáférést, illetve hozzájárulnak a nyilvánossághoz közvetítési formához. A nyílt tudomány oltárán azonban az lenne a célravezető, ha a szakdolgozatok nyilvánosan, bárki által hozzáférhetővé válnának.

A magyar felsőoktatási intézmények határozott törekvése kell, hogy legyen az ott folyó szellemi alkotómunka eredményeinek minél szélesebb körben való ismertté és hasznosíthatóvá tétele a társadalom számára.

Közös érdekünk, hogy a szakdolgozatok ne legyenek elzárva a tudományos kritikától. A nyilvánossá tétellel megvalósítható, hogy előrébb vigyék az adott tudományterületet, és magasabb szintre emeljék azt.

⁴⁷ Ezt indoklással ellátva érdemes engedélyezni. Véleményünk szerint követendő az a gyakorlat is, amelyet a Corvinus Egyetem valósít meg, miszerint csak anonimizálnak adatokat, amelyek titkosítást igényelnének, de a dolgozat maga hozzáférhető. A Neumann János Egyetem szabályzata arról rendelkezik, hogy nem tudják biztosítani a dolgozat titkosságát (dékáni engedéllyel el lehet térni ettől), és javasolják, hogy a hallgató úgy fogalmazzon, hogy titkot jelentő információt ne tartalmazzon a dolgozat: https://gamf.uni-neumann.hu/wp-content/uploads/2023/03/DU-4-2023-Szakdolgozat_diplomamunka-keszites.pdf.